

Religinėje žmogaus laikysenoje esama pačių įvairiausių išraiškos priemonių, pradedant nuo klūpėjimo, proskinezės, stovėjimo iškėlus rankas, iki kalbėjimo, šaukimo, triukšmo ir, žinoma, tylos.

Tyla leidžia patirti ypatingą religinį potyrį, kuris išreiškiamas susilaikymu nuo žodžių, nuo judesių, galinčių sukelti garsą. Dažnai tylą lydi sustingimas, bet kartais tyloje atliekamas tam tikras ritualinis veiksmas. Tyla gali tapti ir fonu religiniam garsui, tarkime, religinis giedojimas tokį išpūdį daro todėl, kad jis atliekamas absoliučioje tyloje. Apskritai tylėjimas gali būti įvairialypis, atsirasti kaip skirtingų potyrių ar elgsenų fonas ar forma, kaip tikslas ir drauge priemonė, pavyzdžiui, asketinis tylėjimas. Pamėginsime bendrais bruožais nusakyti tylėjimo ar tylos apraiškas, žinia, nemanydami, kad šitaip iki galo išnagrinėjame objekto įvairialypumą.

PRITILIMAS

Tai tam tikra tylėjimo forma, pasirodanti dažniausiai kartojant ritualines formules, maginius tekstus, užkalbėjimus, maldas. Meldžiamasi dažnai ar dažniausiai pusbalsiu, priltildžius balsą, ir tai visiškai natūrali laikysena dievybės atžvilgiu. Malda atkreipiamas dievybės dėmesys, balso priltildymas su ja kalbant reiškia pagarbą, savotišką religinio kuklumo demonstravimą.

Pritilimas gali būti išreiškiamas ir pakeičiant savo kūno laikyseną, pavyzdžiui, šventovėje vaikštoma tyliai, ne „profaniškais“ žingsniais kaip gatvėje, rankoms suteikiama tam tikra padėtis, susilaikoma nuo gestikuliacijos. Tai rodo, kad žmogus, patekęs į sakralinę erdvę, apsiriboja, prityla, paliudydamas, kad suvokia perėjęs jau į kitokybės teritoriją, kurioje elgiamasi pagarbiai, pagarbą dažniausiai išreiškiant tam tikru apsiribojimu.

MURMĖJIMAS, ŠNABŽDĖJIMAS

Tai ne šiaip sau murmėjimas po nosimi, o savo reikšmę turįs religinės kalbos būdas. Murma magas, kartodamas formules, murma žiniuonis, šamanas, žynys. Užkeikimai dažniausiai išmurmami, iššnabždami. Tai priklauso ne nuo paties šnabždėtojo pasirinkimo, tai tiesiog užkeikimų, formulių ištartimo būdas, atitinkantis jų prigimtį. Trečioji Vedų dalis, Jadžurveda, yra medicininių formulių rinkinys – jas šnabždėdavo specialus žynys *adhvarju*. Kodėl šnabždėjimas šiuo atveju paveikesnis už kalbėjimą balsu, nelabai aišku, tačiau galima spėti, kad paprastas kalbėjimas tiesiog priklauso profaniškumo sričiai, o sakralinę kalbėseną išreiškia šnabždesys. Be to, ir profaniškoje kalboje šnabždant perduodamos paslaptys ar kažkokie dviem pašnekovams nežinotini dalykai. Šnabždėjimas ritualinėse formulėse irgi pabrėžia jų paslaptinę gamą.

NUŠČIUVIMAS

Tai jau ne pritilimas, o *nutilimas*, reakcija į šventybės, dievo, dvasios pasirodymą. Atsakas į šventybę visų pirma – nuščiuvimas, nutilimas prieš bauginančią ir traukiančią paslaptį, apie kurią kalba R. Otto. Pirmoji žmogaus reakcija į nežinomybę – apstulbės nutilimas, kai suvokiama, kad neįmanoma suvokti, kas pasirodė priešais. Vėlesnė reakcija gali reikštis ir kitaip – kaip mėginimas išpasakoti užgriuvusį potyrį, rėkimas iš siaubo, giedojimas, malda, kulto įsteigimas ir panašiai. Karaliui išengus į menę, visi nuščiūva, įsiveržus šventybei, nutylama dar „stipriau“.

TYLĖJIMAS

Yra tylėjimas, kai nėra ką pasakyti, yra tylėjimas, kai bet kokia kalba tampa beprasmė, nes potyrio turinio neįmanoma ištarti, tylėjimas kaip vienintelė priemonė, viena tegalinti išreikšti tam tikrą ypatingą turinį, tylėjimas kaip vienas iš Dievo patyrimo būdų. Tylėjimų yra daug, tai išties ne tas pats tylėjimas. Žmogus tyli, nes stengiasi neatkreipti kokio miško demono ar netoliese būnančios dvasios dėmesio, bijo pažadinti vidudienio tyloje snūduriuojantį Paną. Budistų tylėjimas yra nuoroda į absoliučią Tuštumą. Krikščioniškojoje kultūroje tylėjimas reiškia ką kita, greičiau Die-

vo atsitolinimą, paslaptinę, tačiau krikščionybė iš tiesų yra kalbančio, bylojančio, skelbiančio Dievo religija. Tylėjimas krikščionybėje pasirodo kaip asketinė praktika, dažna ankstyvuojų ir viduramžių periodu, bet egzistuoja ir šandien vienuolių praktikose (kartūzai, trapistai), liturgijoje. Tai tylėjimas kaip susilaikymas nuo žodžių, įveliančių į kasdienybės tinklą, išblaškančių ir trukdančių sielos rimčiai, kaip gedulingas tylėjimas. Antra vertus, tylėjimas – išties askezė, nes žmogui kalbėti, reikštis žodžiais yra visiškai natūralu. Šnekėjimas, reiškinys ir reiškinys per kalbą yra natūralus poreikis, jo atsisakyti ne ką lengviau negu riboti maistą, pasninkauti. Žmonių pasaulis triukšmingas, kupinas bruzdesio, technologinio triukšmo ir, žinoma, kalbos. Tad lauktinas sakralybės, kitokybės požymis – tylėjimas.

Mistikai dažnai kalba apie tylą, dieviškąjį tylėjimą kaip vieną iš Dievo artumą liudijančių požymių. Kartais ta tyla būna skausminga, ypač kai Dievas nutyla po intensyvaus proveržio į mistiko sielą, – tačiau tyla, patiriama kaip Dievo atsitolinimas, tolesnėje mistinėje individo praktikoje vėliau suvokiama kaip dar vienas Dievo apsireiškimo būdų. Dievas atsitolina, idant sugrįžtų; tai meilės įvykis, sustiprinantis mistiko ir Dievo santykį, kaip kad žmogiškąją meilę stiprina išsiskyrimai.

KLAUSYMAS IR KLAUSYMASIS

Klausymasis – vienas tylėjimo atvejų; klausantis gi nutylama. Klausymasis religinėse praktikose dažnas: klausomasi mito, klausomasi susikaupus, tylomis, ne taip kaip pasakos, kurios klausantis galima krykštauti ir ploti katučių. Mitinės istorijos paprastai pasakojamos vakare, naktį, tykiuoju paros metu. Klausomasi ir žynio, ir mago, ir pranašo, klausomasi dievybės balso. Išgirstama tik tada, kai klausomasi tylomis. Klausymasis ir yra tylėjimas žodžių akivaizdoje, todėl krikščionybėje, Žodžio religijoje, jam skiriama tiek vietos. Klausymasis, klausymas yra artimas paklusimui, religinei nuostatai, liudijančiai atsidavimą dievybei, nuolankumą. Šita religinė nuostata hierarchizuotose religijose apima ir žynių, šventikų luomą. Pasauliečių paklusimas jam išreiškia ir paklusimą dievybei, kartais jam teikiama reikšme net pranoksta klusnumą dievybei. Apskritai tylėjimas dažniausiai yra paklusnumo, ir sakralinio, ir pasaulietinio, ženklas.

MIRTIES TYLA

Miręs žmogus nutyla amžiams, ir tai yra vienas pirmapradžių mirtį lydinčių išpūdžių. Mirusieji nutyla – tai paaiškėjo nuo Abelio laikų. Mirtį visada lydi tylą, ją galima laikyti ir transcendencijos artumo požymiu, bet tai pernelyg metafizinė priemtis. Išties mirties tylą yra baugi, ir labai daug religijų visame pasaulyje jos nepakelia. Mirtį palydi giesmės, šamano būgno dundėjimas, šermenų metu šaudoma (tai, laidojant valstybės vadovus, tebepraktikuojama ir dabar), rékiama, šūkaujama, raudama, rypuojama. Mirtį palydi varpų gaudesys, gedulą išreiškia fabrių ar garlaivių sirenos, keistai derančios su tylos minutėmis. Mirties tylą, matyt, žmogui nepakeliama, ir jis ją mėgina išsklaidyti, pasipriešinti jai, instinktyviai keldamas triukšmą. Galimas dalykas, kadais toks triukšmas turėjęs atbaidyti piktąsias dvasias, bet tai irgi liudija baimę ir tyloje išvelgiamą pavojų žmogaus egzistencijai. Nes tylą – tai kitokybė, o kitokybė, ypač mirtyje atsiverianti, baugina.

TYLA IR TRIUKŠMAS

Kaip matome, tylą ir triukšmas nesyk gali būti susiję, ta sąsaja ne tokia jau reta religijoje. Tylą gali keisti triukšmas, dažniausiai taip ir atsitinka. Iniciacijos ritualuose visišką tylą ūmai sutrikdo kraują stingdantys riksmi. Mišiose tylą keičia giedojimas, malda, tylai akompanuoja pamokslas. Tylą gali būti tam tikra išėties pozicija, iš kurios išsiveržia triukšmas – žodis, rečitavimas, giesmė, vargonų muzika, būgnai, varpeliai, trimitai. Tylą ir triukšmas religijose dažnai sudaro tam tikrą dialektinę jungtį. Tai galų gale natūralu, nes nuolatinį triukšmą tiek pat sunku pakelti kaip ir spengiančią tylą.

Ir vis dėlto tylą religijose neabejotinai „pirmapradiškesnė“, „sakralesnė“ už triukšmą. Triukšmauti mėgsta demonai, žemėsios dvasios, triukšmingi perkūniją, audras ir žaibus globojantys dievai. Tačiau, kylant aukštyn, artėjant prie dangaus skliauto, triukšmas malšta. Tai galima pajusti jau vien įkopus į kalvą. Aukščiausieji dievai nekelia triukšmo. Jie, tiesa, retkarčiais prabyla, bet dažniausiai tyli. Ir žemėje tylą yra anapusiųs ženklas, bauginantis ir nurodantis, kad stovima jau ant „kitos žemės“. Žmogus kelia triukšmą. Gamta moka nutilti, bet ilgalaikis tylėjimas nėra jai būdingas. Jūros ošia, miškuose čiulba paukščiai, kalnuose siaučia vėjai

ir griaudėja sniego lavinos. Kuo daugiau „pasigirsta“ tylos, tuo arčiau anapusybės jaučiasi žmogus. Anapusybe „garsinėje srityje“ mums pasireiškia kaip tyla.

RIMTIS

Tai tam tikras tylos atvejis, nebūtinai susijęs su absoliučia tyla ir dažniausiai suprantamas kaip viena iš dieviškumo kategorijų. Šumere, Babilonijoje, dievų stabai stovėdavo šventyklų tamsoje ir beveik nebūdavo trikdami, – tik nešant jiems aukas. Po to šventyklos durys vėl būdavo uždaromos ir dievai paliekami rimtyje; jų buvimo nesiekė aplinkos triukšmas. Prūsų ir lietuvių atveju Romuva, Romovė, Romainiai ir panašūs pavadinimai nurodė į šventumo kupiną vietą, šventvietę. Šaknų *ram-*, *rom-* etimologija artima „ramumui“, „rimčiai“. Kaip teigia legendinės kronikos, pagrindinėje prūsų šventvietėje stovėję stabai nuo prašalaičių žvilgsnių buvo paslėpti po audeklu, kuri pradengti tegalėdavę vyriausieji žyniai, taigi dievų rintis saugota. Apskritai rintis yra ne vien tyla, bet ir *rimtumas*, t. y. susikaupusi, atsakinga laikysena, arba – religinė laikysena dievų akivaizdoje.

DIEVYBĖS TYLA

Dievai (ar Dievas) kalba, prabildami iš tylos. Iki jiems pradeda kalbėti, tame horizonte matome vien tylą. Tai tarsi skraistė, dengianti šiuo metu nesireiškiančią ar nebesireiškiančią dievybę. Transcendencija tyli, bent jau tuo metu. Tylini dievybė gali reikšti, kad jos nėra, kad ji nusigrėžusi nuo pasaulio (arba kad mes nusigrėžę), kad ji jau viską pasakė, kad „Dievas miręs“, kad ir per tą tylą ji reiškiasi ir t. t. Tačiau tai jau metafizinių, teologinių, filosofinių spekuliacijų laukas. Religijų istorijoje dievai tyli iki išeidami, iki iškviečiami, iki atsako į maldą ar aukas. Tyla yra jų buvimo vieta, jie, iki mes juos sutinkame, yra tarsi tyla, tarsi tuštuma. O apsireiškia jie kalba, ženklais, nuojautomis, religiniais potyriais, taigi – jie paprasčiausiai išžengia iš tylos. Tyla yra dievų artumo ženklas, nors, tiesa, jie nebūtinai pasirodo. Tylų yra daug. Kai kurios dengia dievybę, iš už kai kurių ji išžengia. Tyla yra skraistė, dengianti mus nuo dievų, ir ji greičiau yra mūsų tyla, negu dieviškoji. Dievai tyli tik mums.